

זילותא דשבת* – העיקרון והשלכותיו

רס"ן הרב אודי שורץ, עוזר הרב הראשי לצה"ל

א. פתיחה – שביתת כלים

1. **שמות כ"ג:** "(וב) ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחסמך וינפש בן אמתך והגר: (יג) ובכל אשר אִמְרָתִי אֲלִיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ:".
 2. **מכילתא דרבי ישמעאל, שם:** "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו - למה נאמר? לפי שהוא אומר לא תעשה כל מלאכה. אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה, דברים שהן משום שבות מנין, תלמוד לומר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, להביא דברים שהן משום שבות. ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, להביא שביתת כלים".
 3. **תוספתא שבת, א' כ'-כ"א:** "... אילו עמדו בתשובתן ואילו עמדו בתשובתן אלא שבת שמיי אומ' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך שתהא כל מלאכתך גמורה מערב שבת ובית הלל או' ששת ימים תעבד מלאכה עושה אתה כל ששה".
 4. **שו"ת חתם סופר, א' ר"א:** "וכן לענין העבירה איתא בירושלמי פ"ק [דשבת ה"ה] ששת ימים תעשה מלאכתך וביום השביעי, מכאן שפוקתין מים לגינה בערב שבת ומתמלאה והולכת כל השבת וכו', וכן ביטול ואפי' וכל מלאכות, שלא הקפיד הקדוש ברוך הוא על מלאכה בשבת אלא על איברי בעלי חיים של ישראל הוא ועבדו ושורו שינוחו אבל המלאכה לא איכפת לי, נמצא האיסור הוא על הגוף ועל כן לא שייך שלוחו כמותו אפילו יש שליח לדבר עבירה, ואילו היתה הקפידה במלאכה, אפילו שע"כ נעשית בגוף מ"מ שייך שליחות כמו הקפידה במאכלות אסורות חלב ובשר בחלב דשייך שליחות אלא שזה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן [כקידושין מ"ג ע"א] אבל שלוחו שייך".
 5. **הרב יהודה ברנדס, מדע תורתך, שבת פרק א':** "ניתן להסביר יפה את השורש הרעיוני של המחלוקת בהבדל בין השבת של חומש שמות לשבת של חומש דברים. השבת של חומש שמות, "זכור", היא שביתה המקבילה לשביתתו של הקב"ה מבריאת העולם. אפשר להבין, שהדגש באיסור זה הוא על מצב השבתון של הבריאה, ולכן הסיקו מכאן בית שמאי, שאסור שתיעשה כל מלאכה, כיון שהעולם שובת ממלאכתו. לעומת זאת, בשבת של חומש דברים, "שמור", מדובר על שביתה מעבודות. הדגש הוא על האדם השובת ממלאכה ומפגין בכך שאינו עבד. בתפיסה הזאת, אין חשיבות למלאכה הנעשית מאליה, כל עוד האדם עצמו שובת ממלאכה. אדרבה, אם האדם שובת והמלאכה נעשית, מודגש עוד יותר שהוא איננו עבד ואיננו משועבד לעשייה, שהרי הדברים נעשים גם כאשר הוא שובת. בסגנון החקירה הלמדנית אפשר לנסח, שלדעת בית שמאי איסור מלאכה בשבת נוטה לכיוון של איסור "חפצא" – אסור שהמלאכה תיעשה. ולדעת בית הלל הוא נוטה לאיסור "גברא" – אסור שהאדם יעבוד".
- ד. אוושה מילתא זילותא דשבתא**
6. **שבת, דף י"ח:** "אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. מאי טעמא? אמר רבה: מפני שמשמעת קול. אמר ליה רב יוסף: ולימא מר משום שביתת כלים! ... והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי: מאן תנא שביתת כלים דאורייתא - בית שמאי היא ולא בית הלל. לבית שמאי, בין דקעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה - אסור. לבית הלל, אף על גב דקעביד מעשה – שרי".
 7. **רש"י שם:** "שיטחנו מבעוד יום - מפני שמשמעת את הקול, ואוושה מילתא בשבת, ואיכא זילותא".
 8. **בעל המאור, שם:** "מדאמרינן 'השתא דאמר רב אושעיא', אלמא הכין הוא מסקנא דגמרא והכי הלכתא הילכך לא חיישינן בריחים של מים לא לדבריה ולא לדבר יוסף. ומה שהוסיף הרי"ף בהלכותיו בריחים של מים ויש אומרים אסור מפני שמשמעת את הקול אגן לא חיישינן לה ולא מידי".
 9. **רבינו חננאל, שם:** "ואף על גב דקיי"ל כב"ה וב"ה לית להו שביתת כלים, נתינת חטים בריחים של מים בע"ש להטחן בשבת אסור דלא אמרו משום שביתת כלי אלא רב יוסף אבל רבה אמר מפני שמשמעת את הקול וכוותיה מסתברא".
 10. **תוספות שם:** "והשתא דאמר רב אושעיא הא מני ב"ש היא - אומר ר"ת דהלכתא כרב יוסף דמוקי ברייתא כב"ש דהא רב אושעיא קאי כוותיה, ולפ"ז ריחים מותרים דלדידיה לב"ה שרי אפי' היכא דקעביד מעשה ולא חייש להשמעת קול. ולי נראה דרב אושעיא לא מוקי לה כב"ש אלא הש"ס הוא דקאמר הכי, אבל לרב אושעיא מצינן למימר דמוקי לה כב"ה ואית ליה השמעת קול כרבה וכן פסק ר"ח דטעמא דריחים משום השמעת קול ואתי כב"ה".
 11. **בית יוסף, אורח חיים רנ"ב ה':** "והרמב"ם לא הזכיר דין זה כלל ומשמע דסבירא ליה כרב יוסף דשרי ומשום הכי שתק מיניה דמהי תיתי לן לאסור כיון שאין אדם מזהר על שביתת כליו".

12. **שולחן ערוך ורמ"א, שם:** "ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך לחשיכה. הגה: ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל".

13. **שו"ת מהר"ם שיק, אורח חיים קי"ג:** "ובלאו הכי הרי אמרו חכז"ל דיוחנן כהן גדול ביטל שלא יהא הפטיש מכה בחול המועד. אף על גב דמדינא דבר האבוד שרי, אפילו הכי כיון דאוושא מילתא איכא זילותא דמועד, וכל שכן בשבת דחמירא. ואמרו בשבת דף י"ח [ע"א] דרחיים של מים אפילו נתן לתוכה מערב שבת אסור משום השמעת קול ואיכא זילותא דשבת, והביא הרמ"א באורח חיים סימן רנ"ב [סעיף ה'] יש אוסרין כרבה דחיישינן להשמעת קול ואיכא זילותא לשבת. ומכל הלין טעמא אין להתיר לבנות בית הכנסת בשבת. ועם ה' המקדישים ומפזרים יותר משלשים אלפים לפאר בית ה' לכבוד שמו הגדול, איך יחוסו על הפסד כזה לכבוד השבת. וחלילה לבנות בית ה' ששופכים שם תפילתם ונפשם לה' לבנות בשבת. ויבטחו בה' ויעשו טוב, ולה' העושר והכבוד. וזכות שבת קודש גורמת השפעה וכל טוב, וכדאי היא שחפץ ה' בידכם יצליח, ויהי ה' עמו. דברי החותם בברכה המשולשת".

ג. דוגמאות נוספות בדברי הראשונים

14. **ביצה, דף כ"ה:** "תנו רבנן: אין הסומא יוצא במקלו, ולא הרועה בתרמילו, ואין יוצאין בכסא, אחד האיש ואחד האשה. איני? והא שלח רבי יעקב בר אידי: זקן אחד היה בשכונתינו והיה יוצא בגלודקי שלו, ובאו ושאלו את רבי יהושע בן לוי, ואמר: אם רבים צריכין לו – מותר ... התם כדאמר טעמא: אם היו רבים צריכין לו – מותר".

15. **רש"י שם:** "אין הסומא יוצא במקלו - דהוי דרך חול, ואיכא זלותא דיום טוב; ואין יוצאין בכסא - שטוענין אותם בני אדם, והם יושבים בקתדרא".

16. **מגן אברהם, ש"א ס"ק כ"ז:** "כשאי אפשר לו לילך כלל בלא מקל מותר. ואם כן פשוט מה שנהגו החשובים לילך במקל שבידם אסורים לצאת בהם בשבת ... אבל איש בעלמא שאינו נושא לכבוד אפילו במקום שיש עירוב אסור דאיכא זילותא דשבת".

17. **שו"ת נודע ביהודה קמא, אורח חיים י"א:** "כשהייתי בעיר דרעזין ראיתי שנוהגין להקל ולצאת בשבת בכסא הנקרא פאטשעזא ושטוענין אותו נכרים בין ידיהם. ושאלתי לחכמים דשם אמאי לא מיחו כי הוא עובדא דחול והשיבו שכמה רבנים שראו ולא פצו פה ולא מיחו. וגם השיבו טעמים לפי דעתם שאינם מיושרים בעיני. ואמרתי לשאל מאת אדמו"ר הגאון אב"ד נר"ו להאיר עיני בספקתי ואני אודיע להם ... תשובה: אם דרעזין מוקף חומה ויש שם עירוב באופן שאין איסור הוצאה שם בכל העיר מותר לישא בפאטשעזא אפילו למי שאין רבים צריכין לו, ודלא כמגן אברהם".

18. **דרכי משה אורח חיים, רנ"ג (הובא במגן אברהם שם, ס"ק ל"ח):** "ובאור זרוע (הל' ערב שבת סו"ס ח) כתב ראיתי בבית מורי [ר' יהודה ב"ר יצחק] שירליאוו"ן שפעמים מתקררים השאלני"ט שלהם ובשבת קודם האוכל מדליקין העבדים אש סמוך לקדרות כדי שיתחממו בטוב ויש שמסלקין אותם ונותנים אותם סמוך לאש ומפרשים להתיר מפני שאין לחוש לאוסרין דמסתמא חמין הן קצת קרוב להיד סולדת בו, וכשמוסיפין להם חום מותר שהרי גם בישול אין בהן. ואפילו יתקררו הרבה אין לאוסרין שגם כוונתן בעבורן הן ואפילו מתכוונים בעבור ישראל אין לחוש דמסתמא אין הישראל רוצה בכך שאילו ידעו שהקדרות נתקררו לגמרי לא היו מניחים לחמם אותם כלל, וכשהעבדים עושין לאו כל כמיניהו לאסור לנו התבשיל בעל כרחנו. ובחופות רגילים לעשות כן עבדיהן ואין איש נמנע לאוכלו וגם רבינו תם ז"ל ושאר גדולי הדור כולם מתירים. מיהו ראוי ונכון שלא לעשות כן משום דאוושא מילתא ואיכא זילותא דשבתא וכל מדינה דלא שכיח בה רבנן ראוי לאסור עליהן דבר זה עכ"ל".

ד. פסקי המשנה ברורה

19. **ביאור הלכה, של"ח:** "והנה ראיתי בספר כלכלת שבת שכתב דבמקום הדחק כשאנו יכול לכונוס לבית או לחצר בלא זה יש להקל מטעם דנוכל לסמוך על שיטת הרי"ף דכשאנו דרך שיר מותר. ולא ידענא מאי קאמר ... וא"כ בעניננו כשאנו יכול לכונוס לביתו בלילה לישן אין לך צורך שבת יותר מזה ... אך כ"ז כתבנו למצוא אופן במקום הדחק אבל לכתחלה צריך לזרז את עצמו שלא יבוא לזה, וגם בדיעבד אם יכול למשוך את החוט ע"י איזה שינוי טוב יותר שיעשה כן ... אך למתוח חוט העינבל שעשוי בביתו כדי להשמיע למשרתת אין להקל בזה כלל דאפשר לו בלא"ה ויש בזה זילותא דשבת".

20. **הגהת הרמ"א אורח חיים, ש"ו י"ג:** "וכן אסור להכריז יין בשבת, דהוי כמקח וממכר".

21. **משנה ברורה ושער הציון שם, אות מ"ג:** "וכתב הרמ"א דדוקא במקום ששכיח יין טובא אבל במקום שאין מצוי כ"כ הוי הכרזה על יין צורך מצוה בשביל קידוש. ובשאר משקין פשיטא דאסור [מגן אברהם]. ובאליה רבה כתב דאפילו אם אין צריך לקידוש, מכל מקום צורך שבת וצורך רבים נינהו, ולעניות דעתי הדין עם המגן אברהם, דביין מנכר לכל שהוא צורך מצוה, אבל בסתם משקה הוי הכרזה זילותא לשבת".

22. **עירובין, דף צ"ז:** "המוצא תפילין ... מר סבר: פחות מארבע אמות עדיף, דאי אמרת נותנן לחבירו וחבירו לחבירו - אוושא מילתא דשבת".

23. **שולחן ערוך אורח חיים, שמ"ט ג':** "מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ארבע אמותיו וחבירו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו; ויש מי שאוסר".
24. **משנה ברורה, שם:** "ויש מי שאוסר - ולדעה זו אף במקום שהתירו לטלטל פחות מד"א כגון מי שהחשיך לו בדרך המוזכר או במוצא תפילין – על ידי כמה אנשים אסור דגרע משום דאיכא זילותא דשבת".
25. **שולחן ערוך אורח חיים, של"ז ב':** "אסור לכבד הבית, אלא אם כן הקרקע מרוצף ... הגה: מיהו, ע"י עכו"ם מותר, וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אוזו הקלים ואינו משהה גומות".
26. **ביאור הלכה, שם:** "וע"כ נלע"ד דאין להתיר אלא באותו שפרט הרמ"א ומשום דהוי שינוי גדול ג"כ שאין דרכו לכבד בזה בחול משא"כ בבארש"ט שדרכו לכבד בזה בימות החול ג"כ והוי זילותא דשבת".

ה. זילותא דשבת בעולם מודרני

1ה. תחבורה

27. **שו"ת חתם סופר, ו' צ"ז:** "ביאור איסור להפליג על העגלות ההולכים ע"י הקיטור ... ושרשו פתוח עלי איסור דאורייתא שבת שבות כמ"ש רמב"ן בביאר ב' אמור, ואינו שובת והוא עובדא דחול טפי ועובר על שבות דאורייתא כמו שהסביר הרמב"ן ז"ל¹ במתק לשונו. ולפ"ז היינו דוקא בספינה שיושב בקתדרא ואינו מתקרב במעשה גופו ויושב ועוסק בעונג שבתו כמו בביתו ממש אבל הנוסעים בדאמפף וואגון אינו שובת וגופו נע ונד ואי אפשר לו לעסוק בעסקי שבת בשבתו אשר רגיל בהם בביתו ומתקרב אל מקום מסחרו בשבת להיות שם ביום החול פשוט דגרע הרבה טפי ממחשיך על התחום ואיסור גמור הוא אפילו מדאורייתא להרמב"ן הנ"ל ומפורש בדברי קבלה אם תשיב משבת רגליך וגומר ממצוא חפצך כנלע"ד פשוט וברור בעזה"י".
28. **שו"ת פני יצחק (רבי יצחק משה אבולעפיה), ה' אורח חיים א'-ב':** "דלכאורה נראה דאין כאן שום חשש איסור ... מכל מקום נראה לעניות דעתי דאכתי יש לאסור לישראל לרכוב בהם בשבת ויום טוב, משום דחיישינן לזילותא דשבת ויום טוב דעביד בהו כעובדין דחול, דכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ... ותו דאשכחן ברייתא ערוכה אין יוצאין בכסא ופירש רש"י ז"ל משום דמתחזי כדרך חול ... וחיישינן לזילותא דיום טוב".
29. **שו"ת בית יצחק, יורה דעה ב' השמטות לסיומן ל"א:** "בפנים דברתי אודות נר עלעקטרי אזכיר בזה בדין אם רשאים לדבר בשבת ע"י מכונה הנקראת טעלעפאן. והנה לפע"ד יש איסור בדבר ושומר נפשו ירחק מזה. כי מלבד מה שמוכרח המדבר במכונה כזאת להכות מקודם בפעמון עת ירצה לדבר וזה אסור משום משמיע קול יש לאסור עוד משום דע"י סגירת זרם העלעקטרי נולד כח עלעקטרי וזה אסור בשבת דכמו בסחופא כסא אשיראי ... והנה נשאלתי בפה"ק לבוב יצ"ו עת שנתחדשה העגלה הנוסעת ע"י העלעקטריצטעט בתוך העיר אם מותר ליסע עלי' בשבת, והשבתי דאסור ... ובלא"ה איכא איסור בזה משום עובדא דחול כמבואר בש"ס דביצה כ"ה, ואיכא זילותא ליו"ט וכ"ש לשבת ובדין אם מותר לדבר בשבת להמכונה הנקרא פאנאגראף".
30. **הרב פנחס גולדשטיין, רבה של מוסקבה, קובץ בית אהרן וישראל תשנ"ד:** "אולם ראה איך עמא דבר, דמקובל בכל תפוצות ישראל שלא להשתמש בתחבורה הציבורית העירונית בשבתות ויו"ט. וישראל אם לא נביאים הם, בני נביאים הם, ומנהג ישראל תורה, ועל כן נועצנו עם גאוני הדור הלא הם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב והגאון רבי שלמה זלמן אוירבך שליט"א בענין הקשה הזה ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד שא"א להתיר את נסיעת המטרו בשבת וביו"ט. אולם מצד שני גם אין חיוב למחות ביד אלה המקילין לנסוע, וכשבאין בשבת יש לקרבן לתורה ויש להעיר להם שלא לעבור על הוצאה בשבת כדי שיעשו באופן שלא יכשלו בהוצאה ובמוקצה".
31. **להרחבה נוספת:** ציץ אליעזר א' כ"א; משפטי עוזיאל א', אורח חיים ט'; חזון עובדיה שבת א', הלכות המפליג בספינה; קשרי מלחמה ב' כ"ב.

2ה. שימוש בשעון, שעון מעורר ושעון שבת

32. **הגהת הרמ"א, רנ"ב ה':** "ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כ"י הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול".
33. **שו"ת שבט הלוי, א' מ"ז:** "ואשר שאלת בענין שעון מעורר אם מותר לערוך אותו בע"ש כדי שיצלצל בשבת. הנה עצם שאלתך לא הבנתי הלא מבואר הוא ברמ"א ... אלא מה דיש לעיין בהך מילתא הוא מה שמצאתי בס' גורן דוד להגה"צ רבי דוד דייטש זצ"ל תלמיד מרן החתם סופר מביא בס' ט"ו בשם ספר בן יהודה בענין שעון כזה שמלבד מה שהוא מעורר הוא ג"כ מדליק את הנר ע"י הערכתו ... והנה היות כי אנחנו נוהגים היתר בעריכת שעון הן לצלצול הן לכבות ולהדליק נר עלינו לברר שיטתנו בזה ... תבנא לדינא, דאין איסור בעריכת שעון מע"ש בין שעון המקשקש בין שעון המדליק מאליו וכיו"ב, איברא מה שיש לי מקום עיון הוא מכונית גענע - ראטאר המייצר כח האלקטרי מעצמו שמעריכים אותו מע"ש והוא עובד ברעש גדול כמו רחיים של מים א"כ איכא ב' זלזולא דשבתא כרחיים הנ"ל, ולבי חוכך להחמיר, מ"מ באלו שעובדים לצורך בתי כנסיות ובתי מדרשות כנהוג פה בסביבה, יש מקום להתירם כצורך הפסד שהתיר רמ"א וה"ל לצורך מצוה".
34. **שו"ת אגרות משה, אורח חיים ד' ס':** "מלאכה הנעשית בשבת ע"י שעון שבת בעה"י כ' טבת תשל"ז. מע"כ נכדי אהובי וחביבי מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א. הנה בדבר שע"י חשמל (ענין העלעקטרי) אפשר ע"י מורה שעות הנעשה לכך שיעמידנו בערב שבת באופן שיתחיל

¹ החתם סופר מתבסס על דברי הרמב"ן הללו בתשובה נוספת (ה', קצ"ה), בנוגע למי שחנותו פתוחה בשבת אך הוא אינו עושה בה מלאכות דאורייתא, ולדעת הרמב"ן דינו כמחלל שבתות בפרהסיא באיסור דאורייתא.

לבשל למחר ביום השבת כשעה לפני זמן האכילה, אשר אחיד נכדי היקר אהרן ברוך שליט"א שואל. הנה לעני"ד פשוט שאסור להתיר זה דהרי ע"י מורה שעות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטעריס) ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה, וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל מלאכה הנעשית בשביל ישראל מצד אמירת ישראל וכ"ש מצד מעשה ישראל ... אבל אף אם נימא שאין לאסור אלא מה שתיקנו חכמים ואין למילף מזה לאסור גם מה שבסברא הוא חמור כיון שעכ"פ לא אסרו אף שהיה זה מחמת שלא היה ענין זה בימי חז"ל אין לזה איסור ממש מ"מ אין להתיר זה כיון שהוא דבר הראוי ליאסור. ויש טעם גדול לאסור מטעם אחר דהא זילותא דשבת ואף זילותא דיו"ט הא אסרו בכמה דברים וכיון שברור שאיכא זילותא דשבת הוא בכלל איסור זה ממילא אף שלא אסרו זה ביחוד דכל ענין זילותא הוא האיסור. וגם פשוט לעני"ד דעושה דבר שהוא זילותא לשבת הוא עובר בידים על חיוב הכבוד שמשמע שהוא ג"כ חיוב התורה שנתפרשו ע"י הנביאים, וממילא מובן דהדברים שעשייתן הוא זילותא לשבת הוא ג"כ עובר על מצוה זו דכבוד שבת ועוד גרוע דהרי עובר זה במעשה, שלכן אף שנימא שאינו בכלל הגזירות דחכמים, אבל גם בלא צורך הוא עובר במעשה על חיוב כבוד השבת, וזה שהוא זילותא הוא דבר שמובן לכל, שלכן מסתבר לעני"ד שאסור להעמיד בע"ש ע"י מורה שעות שיעשה העלעקטרי למחר מלאכה. אבל עכ"פ מה שכבר נהגו להעמיד ע"י מורה שעות לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו וגם שיחזרו להדלק אח"כ בסוף היום, אין לאסור".

35. להרחבה נוספת: שו"ת יביע אומר, אורח חיים ג' י"ז (היתר השימוש בשעון שבת); שו"ת מנחת יצחק ד' כ"ו (הלכות חימום מזון בפלטה הנדלקת בשעון שבת); שו"ת ציצ' אליעזר, ב' ו' (בנושא הני"ל).

36. "השמעת קול"

36. שו"ת שבט הלוי, א' ס"ו: "היוצא מזה לדינא דלהשתמש במיקראפון ורם - קול בשבת איסור גמור הוא דהא משתמש בכלי המיוחד להשמעת קול ושיר וגם מתכוון להשמיע קול והרי הגזירה לפניך שמא יתקן כלי שיר, ובוזה אפילו הסברא של לא בקיאיין בכלי שיר לא שייכא, דהא בזה רצוני בכלי המיקראפון בקיאיין בזמנה"ז וגזירת חכמים במקומה עומדת, ופשוט דגם לצורך מצוה אסור כמבואר בסימן של"ט לענין אין מטפחים ומכ"ש כאן. ואפילו אם יתעקש אדם לדחות כל הנחות שהנחנו. מ"מ הא מבואר בפוסקים אחרונים סימן של"ח דגם היכא דאין מעיקר הדין דין השמעת קול, מ"מ אסור לכתחילה משום זילותא דשבת, ואין לך זילותא דשבת גדול מלהרים קול ושיר ע"י כלי הני"ל, וכמובן דכל דברינו בלי כח האלקטרי...".

37. שו"ת מנחת שלמה, א' ט': "אך אעפ"י כן נלענ"ד שאין להשתמש בשבת ברם קול או ברדיו אפילו אם הם ערוכים ומיועדים לכך מאתמול, דהא נקטינן שאסור ליתן חטים בערב שבת לתוך רחיים של מים כדי שיטחנו בשבת, ואף על גב דידעי כו"ע שהרחיים טוחנות מעצמם וידעי נמי שהחטים הושמו שם מערב שבת" (כך לשון התוס' בשבת י"ח ע"ב בתוד"ה אין נותנים) אפי"ה אסור מפני שמשמעת קול ואוושא מלתא שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת ואיכא זלזול שבת בזה שהשומעים את קול הטחנה יאמרו שבשבת התחיל המלאכה, והן אמנם דפליגי בה רבוואתי ומרן הב"י נוטה להיתר, עכ"ז הכריע הרמ"א בסי' רנ"ב כדעת רוב הראשונים שאסור וגם כל גדולי האחרונים הסכימו לכך. גם המהר"י וי"ל ז"ל כתב בסי' ק"ל: "מה ששאלת על כלי העשוי למשקולת להשמיע קול לפי סדר השעות נראה דאסור משום השמעת קול", הרי דאע"ג שעיקר איסור השמעת קול בשבת הוא רק מדרבנן אפי"ה כיון דאוושא מלתא ואיכא זילותא דשבתא אסור. אף על גב שלהלכה לא קיי"ל כהמהר"י "ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגער/שעון/ מערב שבת אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת" כמבואר בשו"ע סי' רנ"ב ושל"ח היינו מפני "שהכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו וביום שהוא מקשקש ומשמיע אין מתקנין אותו" (דרכי משה סי' רנ"ב או"ז). משא"כ אם בדרך כלל לא היו רגילים לכוון את השעון בכל יום על יום שלאחריו היה אסור להשאיר את השעון שיתקתק וישמיע קול בשבת משום האי טעמא דאוושא מלתא, וא"כ מה שמותר להדליק ולכבות את האור בשבת ע"י שעון אוטומטי היינו משום דדוקא השמעת קול הוא דאוושא מלתא ואסור משא"כ כבוי והדלקה שרק נראין ולא נשמעין, וגם עיקר החשד אינו כי אם בתחלתן ואז הרי נעשה ונגמר ברגע כמימרא משא"כ בהשמעת קול, וכן דיין שם הרמ"א "ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול" אסור, ועיין במשנ"ב שכתב: "כלל בזה כל כיוצא בזה המשמיע קול דאוושא מלתא ואיכא זילותא לשבתא".

וכיון שכן נראה שאף אם השאיר את הרם קול או את מקלט הרדיו פתוח מערב שבת או סידר פתיחתן בשבת ע"י שעון אוטומטי אפי"ה כיון דאיכא השמעת קול דאוושא מלתא טפי הרי זה אסור ... ולכאורה יש לפקפק דאפשר שלא אסרו רבנן השמעת קול בשבת כי אם דומיא דרחיים של מים שהחשד הוא ממש על אותו קול הטחנה הנשמע לרבים שיטעו לחשוב שהוא נעשה בשבת ע"י אדם, וכן בקשקוש השעון החשש הוא ג"כ על גוף הקול שאנו שומעים שיטעו לחשוב שנעשה בשבת ע"י אדם משא"כ ברדיו הרי ידוע לכל שקולות המנגנים או המדברים אינם נוצרים כלל כאן ע"י פתיחת המקלט כי אם נקלטים מהמשדר שבתחנת הרדיו, אלא שהמכשיר הזה רק קולט אותם הקולות וכן ברם - קול. עם כל זאת חושבני דלאו סברא הוא כלל לחלק משום כך, כיון שהכל יודעים שהפעלת הרם קול או המקלט של הרדיו כרוכה גם באיסור ...

וזאת למודעי שאין כוונתי לומר דאסור לשמוע רדיו בשבת משום גזירה שמא יבוא לכבות או להדליק את מנורת הרדיו כעין גזירת שמא יחתה בגחלים או שמא יבוא לתקן אותו, כי אנו אין בכחנו לחדש גזירות מעצמנו, רק בנד"ד הלא מפורש הוא בשו"ע דבכל מקום שיש השמעת קול איכא זילותא לשבת, וחזינן נמי שכל גדולי עולם השוו קשקוש שעון בשבת לרחיים של מים".

38. שו"ת באר משה, ב' כ"ז: "ואחר כל אריכות יראה המעיין שהיה מקום בראש להקל לפחות לנשים, עם כל זה אי אפשר להתיר בשום אופן. דהלא ידוע לכל ששחוק פינג-פאנג זה יש לו קול גדול, ומעיד אני שבשכנותי במרתף, הנק' במדינתנו בייסמענט, לפעמים שוחקים וקול הכדור הקופץ נשמע מהביסמענט הנפרד מביתי לגמרי, כאלו היו משחקים בחדר הסמוך לחדרי ממש. ושייך בשחוק זה כי הא דאמרו בשבת (י"ח א') דכל שהוא משום השמעת קול ואוושא מילתא ואיכא זילותא דשבת וכן נפסק להלכה".

39. **שו"ת אור לציון, ב' ט"ז אות י'**: "שאלה: האם מותר להפעיל מכונת כביסה לפני כניסת השבת, באופן שתמשיך לפעול ביום השבת, וכן מפעלים הפועלים באופן אוטומטי במשך כל השבוע, האם מותר להפעילם לפני שבת ותמשך פעולתם באופן אוטומטי ביום השבת. תשובה: אין להפעיל מכונת כביסה לפני השבת, אף שפועלת מאליה ביום השבת, אלא אם כן בשעת הדחק, כגון לחיילים שבאו זמן מועט קודם השבת, ויוצאים מיד לאחר יציאת השבת. וכן אין להפעיל מכונות של מפעלים הפועלות באופן אוטומטי לפני השבת, אף שאין אדם עושה בהם שום מלאכה בשבת. ואף שמעיקר הדין היה מקום להתיר להפעיל מפעלים הפועלים באופן אוטומטי בשבת, וכן מכונת כביסה המופעלת לפני השבת, שהרי אין עושה שום מלאכה בשבת, ודמי למה שכתב בשו"ע בסימן רנ"ב סעיף ה', שמותר לפתוח מים לגינה לפני השבת, והם נמשכים והולכים כל השבת. וכן לתת חיטים לתוך הריחים קודם השבת, והם טוחנים ביום השבת. אלא שלמעשה אין להתיר בזה, משום שבמפעלים אוושה מילתא טובא, ויש בזה זילותא דשבתא, ויש לחוש לאוסרים כמבואר ברמ"א. וגם שיש לצרף בזה, דאפשר דיש בזה איסור מדין ושמירתם את משמרתם, שדבר שאדם עשוי להיכשל בו צריך למנוע עצמו מדברים שיכולים להביאו לכך ... וחיישינן שמא יזיז איזה כפתור וכדומה, מחשש הפסד ממון, ומשום כך נראה דאין להתיר להפעילם בשבת. וה"ה במכונת כביסה שיש לחוש שיעשה בשבת פעולה האסורה, ורק בשעת הדחק כגון לחיילים וכדומה יש להתיר בזה".

40. **שו"ת יחווה דעת, ג' י"ח**: "שאלה: חיילי צה"ל המגיעים לביתם לחופשה קצרה בערב שבת אחר הצהריים סמוך לכניסת השבת, ועליהם לחזור לבסיסים במוצאי שבת, האם מותר להם לתת בגדיהם לתוך מכונת כביסה אוטומטית, ולהפעילה לפני שקיעת החמה, והיא מכבסת והולכת מאליה בשבת? ... בסיכום: מותר לתת בגדים לתוך מכונת כביסה אוטומטית בערב שבת סמוך לשקיעת החמה, והם מתכבסים מאליהם. וכדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו. ואחינו האשכנזים נוהגים כדעת הרמ"א להחמיר, אלא אם כן יש צורך בדבר".

41. **שו"ת מנחת יצחק, ג' ל"ד**: "נשאלתי, אודות מכירה האוטומטי, שכאשר משליכין בתוכה איזה מטבע, היא משלכת מתוכה דבר ידוע, או שנמצאים בתוכה כמה ענינים לעגל הילדים, וע"י השלכת המטבע מתחיל לעבוד והילדים מתענגים, ואין ידוע למי שייכת הכלי, מה דינה בשבת. הנה כבר איתמר ד"ז בתשובת האחרונים, דיש בזה משום איסור מקח וממכר ... אמנם בהתקיים כל התנאים, היינו שהכלי עומדת שלא ברשות ישראל, ובמקום שאינו ידוע מי בעל הכלי, והכל נעשה מע"ש, יש מקום להתיר".

42. **שו"ת חלקת יעקב, אורח חיים ע'**: "בענין מכונה לקבל שיחה טלפונית אף בשעה שאין איש במשרד אם מותר להעריך מכונה הלזו בעשוי"ט ... לכאורה זה דומה להא דנוהגין להעריך החשמל מער"ש בכדי להדליק ולכבות בשבת ... אכן זה רק ההשקפה הראשונה, אבל לאחר העיון ... ואם נזלול בקדושת שבת בהיתרים של הטעניק משום שהכל נעשה מעצמו, יוצמח מזה חילול שבת גדול, שאדם בשבתו בביהמ"ד או על שלחנו של סעודת שבת ומנגן זמירות לכבוד שבת, ועסקו או משרדו עובד בשבת עבדו כבימות החול, ומסופקני אם זה אינו דומה להא דרמב"ן בפ' אמור דמקח וממכר הנעשה בקביעות, אף בדברים שאינן של מלאכה אסור מן התורה. ואף דבאמת חילוק גדול יש, דהרמב"ן מיייר כשהאדם טורח עצמו ביום השבת בעבודות וטירחה, לא כן כשהאדם אינו עושה כלום רק הכל נעשה על ידי המכונה של קודם יום השבת, מ"מ העובדה בעצמה שהעסק שלו עובד בפרהסי' בשבת במקח וממכר עבדו, זה כבר אינו שבתון. ובכל אופן מעובדין דחול או מראית עין בפני ע"ה שלא ידעו דיני התורה לא יצאנו, וגם זכור את יום השבת לקדשו שלא יהא מעשיך בשבת כבחול ג"כ לא נתקיים בעובדות כאלו".

43. **להרחבה נוספת**: שו"ת שבט הלוי, י' נ"ז (אתר אינטרנט בשבת); שו"ת ציץ אליעזר, ג' ט"ז (תחנת רדיו בשבת); שו"ת יביע אומר, או"ח א' כ' (רדיו בשבת); מאמר הר"י רוזן ז"ל בתשובה לח"כ מיכאל איתן, מרחשון תשע"א, באתר "צומת" (מענה ממוחשב באתרים ממשלתיים בשבת).

54. התקני גרמא בשבת

44. **ספר "קדושת השבת" חלק א', בשם הרב שך, הרב קנייבסקי, והרב וואזנר**: "אסור להפעיל כלים חשמליים על ידי גרמא וכח שני הן מצד שההיתרים עצמם מפוקפקים, והן מצד הפיכת השבת ליום חול".

45. **ספר "חוט שני", בשם הגר"נ קרליץ**: "הנני להודיע כי אסור לנסוע ברכב הנוסע ע"י בטריות שנקרא 'קלנועית', ודין הנוסע כמחלל שבת בפרהסיא".

46. **הגר"ד ליאור, שו"ת דבר חבון, אורח חיים ת"מ**: "נלע"ד שיש מקום לשני המכונים [צומת-המשכת מצב/ מכון טכנולוגי להלכה -מניעת המניעה] ואפשר להשתמש בתוצרת של שניהם בתחום הצבא בלבד ... היות ושבת דחוייה ולא הותרה יש עניין למעט חילולי שבת בצבא עד כמה שידנו מגעת, ולעשות הקל הקל תחילה אפילו באיסורי דרבנן. וודאי שאין חשש שיבואו לזלול בשבתות, להיפך, יצא מזה מסר שבגלל שמירת השבת אנו עושים את כל הטירחא למנוע פגיעה בקדושת השבת".

47. **הגר"ש עמאר, שו"ת שמע שלמה, חלק ח'**: "בעת האחרונה קמו גופים שמטפלים בדברים אלו בטוב טעם ודעת בבתי חולים ובמחנות צבא, ועל ידי המצאות אלו רבים שנאלצים לעשות מפני פיקוח נפש או קרוב לפיקוח נפש, וכל מה שממציאים עושים לפי ההלכה למנוע מחילול שבת עד כמה שאפשר, ותבוא עליהם ברכה. אולם יש שהרחיבו את השימוש לדברים אחרים ועשו דברים שאין דעת חכמים נוחה מהם שיש בזה חשש חילול השם, כגון: רס קול לבתי כנסת ושום סיבה שבגללה צריכים להזדקק להיתרים דחוקים ולא נכונים, וכן המציאו קלנועית ועושים שבתם חול גמור".

48. **הרב אשר וייס, שיעור לפרשת במדבר תשע"ה**: "לשאלת רבים בדבר ההמצאה החדשה "המתג הכושר" (Kosher Switch) הנני לבאר את הנראה ברור ופשוט, דמלבד מה שראוי לדחות את המצאה זו מכל וכל ובאופן מוחלט מצד השקפת התורה הקדושה, אף מצד ההלכה הצרופה יש בה חשש איסור דאורייתא ואין מקום להקל בו כלל. וכדי שלא יאמרו הבריות דעיקר מגמתי מצד ההשקפה אקדים לבאר את

הנראה מצד ההלכה דכל עיקר המצאה זו בטעות יסודה. הנה טעות גדולה השתרשה בלב רבים, וביניהם אף ת"ח גדולים כאילו בדיני תורה יש גרמא ויש מה שפחות מגרמא, ולא היא ... עד כאן דברינו ביסודות ההלכה, אך לא אוכל שלא לתת ביטוי לכאב לבי, אוי לנו שכך עלתה בימינו שאנשים לומדי תורה ושומרי מצוות יכולים להעלות על דעתם לחלל את קדושת השבת ולפגוע בכל עצם צביונה. הלא בנין היהדות שני יסודות לו, ולא על ההלכה לבדה יחיה העם, אלא ההלכה הפסוקה והצרופה מחד והמסורת והמנהג מאידך, וזה יותר ממאה שנה מאז חדרה החשמל לכל בית ובית נשמעה קול המונה של תורה, קול המון כקול ש-די שקדושת השבת דורשת במפגיע הימנעות בכל צורה ודרך של סגירת מעגל חשמלי בשבת ... והנה זה עתה זכינו להמצאה חדשה שמאפשרת "להשתחרר" מעולה של שבת ולהדליק בידים את החשמל. אם נלך בדרך זו חלילה יתקיים בנו ושביתם וראיתם שאין בין צדיק לרשע ואין בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, זה מדליק את חשמל במתג זה וזה מדליק במתג זה "הכשר", זה יסע ברכב מדגם זה וזה יסע ברכב כשר לשבת, זה יבעיר אש במכשיר זה וזה במכשיר אחר, והשבת צועקת במר נפשה עשאוני בני כחול, וצביון השבת כפי שנשתרשה בקרב בית ישראל מימות אבות אבותינו תאבד לחלוטין ... והנה ידעתי שפורצי הגדר יטענו, והלא בהרבה דברים הקילו גדולי הדורות וחילקו בין דין לדין, ואין בדינו לגזור גזירות חדשות במקום שלא גזרו חז"ל. ואען ואומר, הלא אני הקטן והדל הלכתי בדרך שסללו לפנינו גדולי הפוסקים לדורותיהם להפעיל את כחא דהתירה ובפרט במקום שיש בו צורכי רבים, אך אין הרשות נתונה אלא לגדולי התורה שלבם פתוח כאולם ושכלם צורך בכבשונה של תורה ובעמלה של תורה לשמה להם משפט הבכורה לקרב ולרחק לדמות ולחלק ובסייעתא דשמיא השורה עליהם שלא תצא מכשול מתחת ידם. על כן קורא אני אל נא אחיי תרעו, כלך לכם מדרך זו כי לא זו הדרך ולא זו העיר. שבו ונוחו ביום השבת ועל מנוחתה יקדישו את שמך. אלה הדברים היוצאים מנהמת לבי, מלבד מה שכבר כתבתי את הנלעני"ד שיש בזה חשש מלאכה דאורייתא. החותם בדמע אשר וייס".

6. סיכום

49. אנציקלופדיה תלמודית, נספח לערך חשמל: "מותר להפעיל מכונה בערב שבת והיא ממשיכה לפעול בשבת, והוא שפועלת באופן שקט, אבל אסור להפעיל מכונת כביסה או מכונת ייבוש בערב שבת, והן ממשיכות לפעול בשבת, שכיון שמכונות הללו משמיעות קול בשבת, יש בכך "זילותא דשבת" ...

שעון שבת - עריכתו בערב שבת תלוי בדיני עשיית מלאכה בערב שבת באופן שהיא נמשכת מאליה בשבת ובאופנים מסויימים מצינו שאסרו חכמים להכין בערב שבת מלאכה שתיעשה מאליה בשבת משום "זילותא דשבת" ... עריכת שעון בערב שבת שיכבה או ידליק נורת חשמל בשבת בשעה יעודה, יש מהאחרונים שכתבו שאסורה מדרבנן, וכמה טעמים נתנו לדבר : ... ד) כשמשמשים בשעון מעורר המשמיע קול, יש כאן משום "זילותא דשבת", בדומה לנותן חיטים לתוך ריחיים ... ורבים מהאחרונים מתירים לערוך שעון מערב שבת - וכן מנהג העולם - ואף שהוא משמיע קול בשבת, אין כאן משום "זילותא דשבת" - אף לפוסקים כרבה - מאחר שהכל יודעים שהדרך לערכו בערב שבת ... ויש שכתבו שדוקא להדליק או לכבות מותרת עריכת שעון בערב שבת, אבל לערכו לצורך מלאכה אחרת אסור ... כיון שעל ידי שעון שבת ניתן לעשות את כל המלאכות בשבת, ואף להפעיל בתי חרושת שלימים, אין לך זלזול שבת גדול מזה, והרי זה בכלל מה שאסרו חכמים לעשות משום "זילותא דשבת" ...

מעלית אוטומטית, יש שכתבו שאין להשתמש בה, שכובד האדם הנמצא בתא גורם להוסיף זרם, או משום שהוא "עובדא דחול" ו"זילותא דשבת", כדרך שאסרו להוציא אדם בכסא. ויש מתירים להשתמש בה הן בעלייה והן בירידה, ואף כשהיא משמעת קול, והוא שהדלתות נפתחות ונסגרות באופן אוטומטי, ומתקני השקילה מבוטלים. ולדעתם אין איסור משום עובדא דחול אלא בכסא הנישא בידי בני אדם, ולא במעלית אוטומטית, ועוד שיש בה היכר גדול שמיוחדת לשבת, או שלא אסרו בו אלא בנישא בכסא שנראה כהולך לצורך עסקיו, ועוד שהוא בפרהסיא, מה שאין כן במעלית ...

מותר להזמין בערב שבת צלצול מעורר, אם פעולתו בשבת היא באופן אוטומטי לגמרי, כמו שמותר לערוך שעון שבת מערב שבת. ויש שכתבו שצריך להמנע מכך, שאפשר שהדבר דומה למכניס חיטים לריחיים של מים מבעוד יום, ואף על פי שמותר להעמיד שעון מעורר בערב שבת כיון שהכל יודעים שאין הדרך לערכו בו ביום, ואף צלצול מעורר יודעים הכל שהדרך להזמין מאתמול, וכן ידוע לכל שלא בעל הטלפון הוא המצלצל, אפשר שיש כאן זילותא דשבת, שהשמעת קול הצלצול מפרסמת שנעשה איסור על ידי מי שהוא, שהרי קול הצלצול הוא כקול צלצול טלפון הנוצר באיסור. ועוד שיש לחוש שבעודו מנומנם ישכח ששבת היום וירם את השפופרת כדרכו בחול ... וכן אסור בערב שבת להניח תקליט בתוך פטיפון - משום זילותא דשבת, כדרך שאסרו לתת חיטים בערב שבת לריחיים של מים והן טוחנות בשבת ... הפעלת הרדיו מערב שבת וכן הפעלתו בשבת על ידי שעון שבת, יש שכתבו שאסורה. וכמה טעמים ניתנו לדבר : א) הרדיו משמיע קול בשבת, והדבר אסור משום "זילותא דשבת" ...

אסור לדבר בשבת לתוך מיקרופון, כגון ברמקול או בטלפון ... משום משמיע קול בשבת ו"אוושא מילתא", ויש כאן "זילותא דשבת".

50. הרב מנחם פרי, זילותא דשבת במרחב הציבורי, תחומין ל"ט: "המושג 'זלזול בשבת' או 'זילותא דשבתא' לא מופיע במפורש בתלמוד, ומקורו בדברי הראשונים ביחס לפעולות מסוימות המוזכרות לאיסור בתלמוד. במשך הדורות מצאנו בספרות ההלכה עשרות רבות של דוגמאות לדברים האסורים משום זלזול בשבת. להלן אבקש להוכיח כי זלזול בשבת היא פעולה תלויה תרבות, ומה שבמקום או בזמן מסוים יחשב לזלזול, במקום אחר יחשב למעשה הגון לגמרי ... מצוות כיבוד השבת היא מצווה גמורה, מדאורייתא, מדברי נביאים או מדרבנן. הזלזול בה חמור. אך מה יחשב לזלזול הוא עניין תלוי תרבות, מקום וזמן, ומבט סובייקטיבי. בסוגיות רבות ראינו כי נחלקו דעות הפוסקים ביחס לפעולה מסוימת האם תחשב לזלזול בכבוד השבת או שאין בפעולה זו כל זלזול, ואם משרתת היא את מצוות עונג שבת, אולי אף תחשב כמצווה ... לאיזה נכה מותר לטלטל מקל אף בתוך העירוב? אם אכן לא יכול כלל ללכת לבית הכנסת עקב המרחק, שמא תותר לו אף נסיעה בקלנוע עם פיקוד שבת? ... הכבוד והזלזול הם תלויים בתרבות ובמקום".